

**KUMPULAN PUISI *PUISI SUNDA SELEPAS PERANG DUNIA KEDUA*
HASIL PANALUNGTIKAN IYO MULYONO, SPK.
PIKEUN ALTERNATIF BAHAN AJAR SASTRA SUNDA
(Ulikan Unsur Struktur jeung Unsur Pangwangun Sajak)**

TÉSIS

diajukeun pikeun nyumponan salah sahiji sarat nyangking Gelar
Magister Pendidikan

ku:

DEWI KANIAWATI

NIM 1803460

**PROGRAM STUDI PENDIDIKAN BAHASA DAN BUDAYA SUNDA
SEKOLAH PASCASARJANA
UNIVERSITAS PENDIDIKAN INDONESIA
2021**

Dewi Kaniawati, 2021

*KUMPULAN PUISI PUISI SUNDA SELEPAS PERANG DUNIA KEDUA HASIL PANALUNGTIKAN IYO
MULYONO, SPK. PIKEUN ALTERNATIF BAHAN AJAR SASTRA SUNDA*

Universitas Pendidikan Indonesia_repository.upi.edu_perpustakaan.upi.edu

Dewi Kaniawati, 2021

*KUMPULAN PUISI PUISI SUNDA SELEPAS PERANG DUNIA KEDUA HASIL PANALUNGTIKAN IYO
MULYONO, SPK. PIKEUN ALTERNATIF BAHAN AJAR SASTRA SUNDA*

Universitas Pendidikan Indonesia_repository.upi.edu_perpustakaan.upi.edu

**KUMPULAN PUISI *PUISI SUNDA SELEPAS PERANG DUNIA KEDUA*
HASIL PANALUNGTIKAN IYO MULYONO, SPK.
PIKEUN ALTERNATIF BAHAN AJAR SASTRA SUNDA
(Ulikan Unsur Struktur jeung Unsur Pangwangun Sajak)**

Oleh
Dewi Kaniawati
Universitas Pendidikan Indonesia, 2021

Sebuah Tesis yang diajukan untuk memenuhi salah satu syarat memperoleh gelar
Magister Pendidikan pada Program Studi Pendidikan Bahasa dan Budaya Sunda
Sekolah Pascasarjana

© Dewi Kaniawati 2021
Universitas Pendidikan Indonesia
Januari 2021

Hak Cipta dilindungi undang-undang.

Tesis ini tidak boleh diperbanyak seluruhnya atau sebagian, dengan dicetak ulang,
difoto kopi, atau cara lainnya tanpa ijin dari penulis.

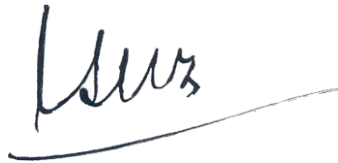
HALAMAN PENGESAHAN TĒSIS

DEWI KANIAWATI

NIM 1803460

**KUMPULAN PUISI *PUISI SUNDA SELEPAS PERANG DUNIA KEDUA*
HASIL PANALUNGTIKAN IYO MULYONO, SPK.
PIKEUN ALTERNATIF BAHAN AJAR SASTRA SUNDA
(Ulikan Unsur Struktur jeung Unsur Pangwangun Sajak)**

**Disaluyuan jeung disahkeun ku:
Pangaping I,**

**Prof. Dr. H. Iskandarwassid, M.Pd.
NIP 130176762**

Pangaping II,

**Dr. Dedi Koswara, M.Hum
NIP 195906141986011002**

**Kauninga ku,
Pupuhu Program Studi Pendidikan Bahasa dan Budaya Sunda
Sekolah Pascasarjana
Universitas Pendidikan Indonesia**

**Dr. Dingding Haerudin, M.Pd.
NIP 196408221989031001**

**KUMPULAN PUISI *PUISI SUNDA SELEPAS PERANG DUNIA KEDUA*
HASIL PANALUNGTIKAN IYO MULYONO, SPK.
PIKEUN ALTERNATIF BAHAN AJAR SASTRA SUNDA
(Ulikan Unsur Struktur jeung Unsur Pangwangun Sajak)**

Dewi Kaniawati

ABSTRAK

Pasualan dina ieu panalungtikan nya éta kapanggihna pasualan dina milih sajak-sajak anu luyu pikeun siswa SD/MI, SMP/MTs. jeung SMA/SMK/MA. Ilaharna ku lobana sajak anu aralus tina 54 buku kumpulan sajak jeung antologi sajak anu sumebar di masarakat ieu pasualan teu kudu karandapan, kanyataanna loba sajak anu aralus teu diajarkeun ka siswa. Salila ieu sajak anu diajarkeun ka siswa téh kacida heureutna. Malah lamun nitén kana buku pangajaran, sajak anu dijadikeun bahan ajar téh katitén éta deui-éta deui. Tujuan ieu panalungtikan nya éta pikeun ngadéskripsikeun sajak-sajak mana waé anu aya dina buku kumpulan puisi *Puisi Sunda Selepas Perang Dunia Kedua* nu luyu pikeun dijadikeun alternatif bahan ajar sastra Sunda, unsur struktur jeung unsur pangwangun sajak dina buku kumpulan puisi *Puisi Sunda Selepas Perang Dunia Kedua*, kacindekan dina nangtukeun sajak anu luyu pikeun SD/MI, SMP/MTs. jeung SMA/SMK/MA. Pamarekan dina ieu panalungtikan ngagunakeun pamarekan kualitatif. Téknik ngumpulkeun data dilakukeun ku study dokuméntasi jeung lembar uji coba. Analisis data dina ieu panalungtikan ngagunakeun métode déskriptif. Sumber data ieu panalungtikan nya éta buku kumpulan sajak *Puisi Sunda Selepas Perang Dunia Kedua* hasil panalungtikan Iyo Mulyono, spk. Hasil anu kapanggih nya éta dumasar kana hasil analisis unsur struktur, unsur pangwangun sajak, jeung lembar uji coba réspodén katitén aya 6 sajak anu luyu pikeun jenjang SD/MI, 13 sajak anu luyu pikeun SMP/MTs. jeung 15 sajak anu luyu pikeun jenjang SMA/SMK/MA. Cindekan jejer, diksi, jeung eusi anu aya dina hiji sajak nangtukeun gradasi tingkatan sekolah.

Kecap Galeuh: Bahan Ajar, Kumpulan Puisi *Puisi Sunda Selepas Perang Dunia Kedua*, Sajak

**KUMPULAN PUISI *PUISI SUNDA SELEPAS PERANG DUNIA KEDUA*
HASIL PENELITIAN IYO MULYONO, DKK.
SEBAGAI ALTERNATIF BAHAN AJAR SASTRA SUNDA
(Kajian Unsur Struktur dan Unsur Pembentuk Sajak)**

Dewi Kaniawati

ABSTRAK

Permasalahan pada penelitian ini adalah ditemukannya masalah dalam memilih sajak-sajak yang sesuai untuk siswa SD/MI, SMP/MTs. dan SMA/SMK/MA. Harusnya dengan banyaknya sajak yang bagus dari 54 buku kumpulan sajak dan antologi sajak yang menyebar di masyarakat permasalahan ini tidak ditemukan, kenyataannya banyak sajak yang tidak diajarkan kepada siswa. Selama ini sajak yang diajarkan kepada siswa terlihat sempit bahkan kalau meninjau kepada buku teks pembelajaran sajak yang dijadikan bahan ajar terlihat itu lagi-itu lagi. Tujuan penelitian ini adalah untuk mendeskripsikan sajak-sajak mana saja yang ada pada buku kumpulan puisi Puisi Sunda Selepas Perang Dunia Kedua yang sesuai untuk dijadikan alternatif bahan ajar sastra Sunda, unsur struktur dan unsur pembentuk sajak pada buku kumpulan puisi Puisi Sunda Selepas Perang Dunia Kedua, kesimpulan ahir dalam menentukan sajak yang sesuai untuk SD/MI, SMP/MTs. dan SMA/SMK/MA. Pendekatan pada penelitian ini menggunakan pendekatan kualitatif. Teknik pengumpulan data dilakukan dengan study dokumentasi dan lembar uji coba. Analisis data pada penelitian ini menggunakan metode deskriptif. Sumber data penelitian ini adalah buku kumpulan puisi Puisi Sunda Selepas Perang Dunia Kedua hasil penelitian Iyo Mulyono, dkk. Hasil yang ditemukan berdasarkan hasil analisis unsur struktur, unsur pembentuk sajak, dan lembar uji coba responden ditemukan ada 6 sajak yang sesuai untuk jenjang SD/MI, 13 sajak yang sesuai untuk jenjang SMP/MTs. dan 15 sajak yang sesuai untuk jenjang SMA/SMK/MA. Kesimpulannya tema, diskripsi dan isi pada suatu sajak menentukan gradasi tingkatan sekolah.

Kata Kunci: Bahan Ajar, Kumpulan Puisi Puisi Sunda Selepas Perang Dunia Kedua, Sajak

**SUNDA'S POETRY *POETRY COLLECTION OF THE SECOND WORLD*
WAR RESULTS OF IYO MULYONO AND FRIENDS
AS AN ALTERNATIVE OF SUNDA LITERATURE TEACHING
MATERIALS
(Study of Structure and Forming Ingredienst)**

Dewi Kaniawati

ABSTRACT

The problem in this study is the finding of problems in choosing suitable poetry for SD / MI, SMP / MTs students and SMA / SMK / MA. Should there be a lot of good poetry from 54 books, a collection of poetry and poetry anthologies that spread in society, this problem should be found, in fact there are many poems that are not taught to students. So far, the poetry that is taught to students looks narrow, even if you look at the textbook of learning rhymes that are used as teaching material, you see that again. The purpose of this study is to describe which poetry is in the post-Second World War Sundanese poetry collection which is suitable to be used as an alternative to Sundanese literary teaching materials, structural elements and poetry-forming elements in the poetry collection book of Sundanese Poetry After the Second World War. final conclusion in determining suitable rhymes for SD / MI, SMP / MTs. and SMA / SMK / MA. The approach to this research uses a qualitative approach. The data collection technique was done by using documentation study and trial sheet. The data analysis in this study used a descriptive method. The data source of this research is a book of poetry collection Sundanese Poetry After the Second World War research by Iyo Mulyono et al. The results found based on the results of the analysis of structural elements, poetry-forming elements, and the respondent's test sheet found that there were 6 poems that were suitable for the SD / MI level, 13 poems that were suitable for the SMP / MTs level. and 15 poems suitable for SMA / SMK / MA levels. In conclusion, the theme, discussion and content in a poem determines the gradation of the school level.

Keywords: Teaching Materials, Collection of Sundanese Poetry Poetry After the Second World War, Poetry

iii

Dewi Kaniawati, 2021

KUMPULAN PUISI PUISI SUNDA SELEPAS PERANG DUNIA KEDUA HASIL PANALUNGTIKAN IYO MULYONO, SPK. PIKEUN ALTERNATIF BAHAN AJAR SASTRA SUNDA

Universitas Pendidikan Indonesia_repository.upi.edu_perpustakaan.upi.edu

DAFTAR EUSI

ABSTRAK	i
<i>ABSTRAK</i>	ii
<i>ABSTRAK</i>	iii
PANGJAJAP.....	iv
TAWIS NUHUN.....	vi
DAFTAR EUSI.....	ix
DAFTAR BAGAN.....	xii
DAFTAR POTO	xiii
DAFTAR SINGGETAN.....	xiv
DAFTAR TABÉL.....	xv

BAB I BUBUKA

1.1 Kasang Tukang Panalungtikan.....	1
1.2 Watesan jeung Rumusan Masalah Panalungtikan.....	4
1.2.1 Watesan Masalah	4
1.2.2 Rumusan Masalah.....	5
1.3 Tujuan Panalungtikan.....	5
1.3.1 Tujuan Umum	5
1.3.2 Tujuan Husus	5
1.4 Mangpaat Panalungtikan.....	6
1.4.1 Mangpaat Tioritis.....	6
1.4.2 Mangpaat Praktis.....	6
1.5 Sistematika Tulisan	6

BAB II SAJAK (PUI SI), UNSUR STRUKTUR SAJAK, UNSUR PANGWANGUN SAJAK, JEUNG BAHAN AJAR SAJAK

2.1 Sajak (Puisi)	8
2.1.1 Wangenan Sajak (Puisi)	8
2.1.2 Kamekaran Sajak	9
2.1.3 Papasingan Sajak.....	15
2.1.4 Struktur Sajak.....	16
2.1.5 Unsur Pangwangun Sajak.....	19
2.1.6 Bahan Ajar	20
2.1.6.1 Nangtukeun Bahan Pangajaran Sastra	20
2.1.6.2 Nangtukeun Bahan Ajar Sajak	23
2.1.6.3 Kompetensi Dasar Materi Sajak Mata Pelajaran Bahasa Sunda di SD/MI....	29
2.1.6.4 Kompetensi Dasar Materi Sajak Mata Pelajaran Bahasa Sunda di SMP/MTs	30
2.1.6.5 Kompetensi Dasar Materi Sajak Mata Pelajaran Bahasa Sunda di SMA/SMK/MA	31
2.2 Rancangan Panalungtikan	32

BAB III MÉTODE PANALUNGTIKAN

3.1 Desain Panalungtikan.....	33
3.2 Méthode Panalungtikan.....	34
3.3 Sumber Data.....	35
3.4 Téhnik Panalungtikan.....	36
3.4.1 Téhnik Ngumpulkeun Data.....	37
3.4.2 Téhnik Ngolah Data	37
3.5 Instrumén Panalungtikan.....	38

BAB IV ANALISIS DATA JEUNG BAHASAN

4.1 Hasil Panalungtikan	43
4.1.1 Sajak-Sajak anu Luyu jeung Bisa Dijadikeun Bahan Ajar	43
4.1.2 Hasil Analisis Unsur Struktur jeung Unsur Pangwangun Sajak	46
4.1.2 Hasil Uji Coba Sajak ka Salah Saurang Wawakil Siswa	216
4.1.2.1 Sajak pikeun Siswa SD/MI	217
4.1.2.2 Sajak pikeun Siswa SMP/MTs.....	220
4.1.2.3 Sajak pikeun Siswa SMA/SMK/MA	226
4.1.3 Kacindekan Ahir dina Nangtukeun Sajak nu Luyu pikeun SD/MI, SMP/MTs. jeung SMA/SMK/MA.....	232
4.1.4 Conto Bahan Ajar Sajak.....	233

BAB V KACINDEKAN, SARAN, JEUNG RÉKOMÉNDASI

5.1 Kacindekan.....	252
5.1.1 Sajak-sajak anu aya dina buku kumpulan puisi <i>Puisi Sunda Selepas Perang Dunia Kedua</i> nu luyu pikeun dijadikeun alternatif bahan ajar sastra Sunda.....	252
5.1.2 Unsur struktur sajak jeung unsur pangwangun sajak anu aya dina buku kumpulan puisi <i>Puisi Sunda Selepas Perang Dunia Kedua</i>	253
5.1.3 Kacindekan ahir dina nangtukeun sajak anu luyu pikeun SD/MI, SMP/MTs. jeung SMA/SMK/MA sanggeus 48 sajak dianalisis dumasar kana unsur struktur, unsur pangwangun sajak, jeung hasil uji coba wawakil siswa unggal jenjang atikan.....	256
5.2 Saran jeung Rékoméndasi.....	258

DAFTAR RUJUKAN.....	259
----------------------------	------------

SURAT KEPUTUSAN.....	261
-----------------------------	------------

LAMPIRAN.....	262
----------------------	------------

RIWAYAT HIRUP	267
----------------------------	------------

DAFTAR RUJUKAN

- Al Rasyid, Taufik. (2016). *Tésis: Kajian Struktur Sajak dina Kumpulan Puisi Sunda Modéren Nu Nyusuk dina Sukma Karya Chyé Retty Isnéndés pikeun Bahan Ajar Aprésiasi Puisi di SMA kelas XI*. Bandung: Pendidikan Bahasa dan Budaya Sunda.
- Aminuddin. (2014). *Pengantar Apresiasi Karya Sastra*. Bandung: Sinar Baru Algensindo.
- Arikunto, S. (1998). *Prosedur Penelitian: Suatu Pendekatan Praktek*. Jakarta: Rineka Cipta.
- Danadibrata, R.A. (2009). *Kamus Basa Sunda*. Bandung: Kiblat
- Dinas Pendidikan Provinsi Jawa Barat. (2017). *Kurikulum Tingkat Daerah Muatan Lokal Mata Pelajaran Bahasa dan Sastra Sunda Berbasis Kurikulum 2013 Revisi 2017 Jenjang SD/MI*. Bandung: Pemerintah Daerah Provinsi Jawa Barat Dinas Pendidikan.
- Dinas Pendidikan Provinsi Jawa Barat. (2017). *Kurikulum Tingkat Daerah Muatan Lokal Mata Pelajaran Bahasa dan Sastra Sunda Berbasis Kurikulum 2013 Revisi 2017 Jenjang SMP/MTs*. Bandung: Pemerintah Daerah Provinsi Jawa Barat Dinas Pendidikan.
- Dinas Pendidikan Provinsi Jawa Barat. (2017). *Kurikulum Tingkat Daerah Muatan Lokal Mata Pelajaran Bahasa dan Sastra Sunda Berbasis Kurikulum 2013 Revisi 2017 Jenjang SMA/MA*. Bandung: Pemerintah Daerah Provinsi Jawa Barat Dinas Pendidikan.
- Doyin, Mukh (2014). *Pengembangan Materi Ajar Puisi di SD*. Unes: Jurnal.
- Endraswara, S. (2003). *Membaca, Menulis, Mengajarkan Sastra, Sastra Berbasis Kompetensi*. Yogyakarta: Kota Kembang.
- Isnendes, Retty. (2010). *Teori Sastra*. Bandung: CV. Wahana Karya Grafika
- Isnendes, Retty. (2018). *Teori Sastra Kontemporer*. Bandung: UPI Press.

- Iskandarwassid. (1996). *Kamus Istilah Sastra: Pangdeudeul Pangajaran Sastra Sunda*. Bandung: Geger Sunten
- Kamus Besar Bahasa Indonesia (Online)
- Koswara, Dedi. (2009). *Racikan Sastra: Pangdeudeul Bahan Perkuliahan Sastra Sunda*. Bandung: Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah FPBS UPI.
- Mulyono. Iyo, Spk. (1980). *Puisi Sunda Selepas Perang Dunia Kedua*. Jakarta: Pusat Pembinaan dan Pengembangan Bahasa Depdikbud.
- Ruhaliah. (2012). *Sejarah Sastra Sunda*. Bandung: Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah Fakultas Pendidikan Bahasa dan Seni-UPI.
- Rusyana, Yus. (1992). *Panyungsi Sastra*. Bandung: Rahmat Cijulang.
- Siswanto. (2010). *Metode Penelitian Sastra: Analisis Struktur Puisi*. Yogyakarta: Pustaka Pelajar.
- Sudaryat, Yayat. (2017). *Panggelar Basa Sunda*. Jakarta: Erlangga.
- Sugiyono. (2013). *Metode Penelitian Kuantitatif Kualitatif dan R&D*. Bandung: Alfabeta.
- Sugiyono. (2018). *Metode Penelitian Pendidikan*. Bandung: CV. Alfabeta
- Suryosubroto. (2009). *Proses Belajar Mengajar di Sekolah*. Jakarta: Rineka Cipta
- Tarigan, G. H. (1979). *Membaca (Sebagai Suatu Keterampilan Berbahasa)*. Bandung: Angkasa.
- http://eprints.ums.ac.id/16382/4/BAB_II.pdf
- [www. Google. com](http://www.Google.com)
- [www. Wikipedia.com](http://www.Wikipedia.com)
- [www. Youtube. com](http://www.Youtube.com)